

УДК 340.1 + 343.8

Є. І. Усачов

здобувач

Науково-дослідного інституту публічного права

ПРАВОЗАСТОВЧІ ТА ПРАВООХОРОННІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТУ КОНТРОЛЮ

Постановка проблеми. Аналіз положень Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» свідчить про те, що загальний напрямок діяльності Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України регламентовано в ст. 6 даного нормативно-правового акта, яка має назву «Структура та чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України». Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 6 вищевказаного нормативно-правового акта, ДКВС України відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції [1]. Саме тому своєї актуальності набуває питання про такі головні напрямки діяльності ДКВС України як реалізацію правозастосовчих і правоохоронних функцій.

Аналіз останніх досліджень. Адміністративно-правові засади діяльності ДКВС України, в тому числі питання контролю за такою діяльністю, неодноразово досліджували в своїх працях такі вчені, як: Р.В. Алієв, Г.В. Атаманчук, О.М. Бандурка, Є.Ю. Бараш, Д.М. Бахрах, О.І. Безпалова, Ю.П. Битяк, О.Г. Боднарчук, І.Г. Богатирьов, М.Г. Вербенський, А.О. Галай, В.М. Гаращук, В.І. Гуржій, І.В. Євсєєв, С.А. Зінченко, С.В. Злирко, В.В. Ковальська, В.А. Львович, М.П. Мелентьєв, В.О. Меркулова, Л.І. Миськів, О.М. Музичук, С.М. Оганєсян, В.М. Паламарчук, В.П. Петков, М.С. Пузирьов, В.Б. Пчелін, Г.О. Радов, М.М. Ребкало, Р.А. Ромашов, О.П. Рябченко, Т.В. Синельникова, В.Б. Спіцнадель, В.В. Стаднік, О.О. Стаценко, А.Х. Степанюк, В.О. Хаблак, Ю.В. Шахлович, К.В. Шкарупа, О.О. Шкута, Д.В. Ягунов, І.С. Яковець та інші. Однак указані напрацювання в основному стосуються загальних положень організації діяльності ДКВС України, а також адміністративно-правових засад державного та громадського контролю. Разом із тим, поза увагою залишені особливості здійснення контролю за діяльністю ДКВС України, особливо в умовах реформування останньої. Тому в представленій статті переслідують мету, яка полягає в здійсненні аналізу наукових і нормативно-правових джерел і висвітленні особливостей реалізації правозастосовчих і правоохоронних функцій ДКВС України як об'єкту контролю.

Виклад основного матеріалу. Формування та реалізація державної політики в сфері виконання покарань не обмежується власне виконанням таких покарань, а здійснюється й шляхом забез-

печення реалізації запобіжних заходів, зокрема попереднього ув'язнення, до осіб задля запобігання їх можливому ухиленню від органів досудового розслідування та суду, перешкоджанню кримінальному провадженню або зайняттю злочинною діяльністю, а також забезпечення виконання вироку та видачі особи (екстрадиції) чи її транзитного перевезення. А тому в якості загального напрямку діяльності ДКВС України як об'єкту контролю слід визнати здійснення даною інституцією політики в сфері виконання кримінальних покарань, яка є складовою державної політики в сфері протидії та запобігання злочинності.

Наведений загальний напрямок діяльності ДКВС України здійснюється шляхом реалізації функцій даної інституції, в якості яких слід розглядати правозастосовні та правоохоронні функції. Говорячи про таку категорію як «правозастосовні» функції, відразу слід відмітити той факт, що її слід використовувати як синонімічну по відношенню до «правозастосовчі» функції. Учені-правознавці відмічають той факт, що в законодавстві відсутні визначення сутності правозастосовчих функцій відповідного суб'єкта, хоча й у положеннях нормативно-правових актів доволі часто зустрічаються згадки про неї. При цьому цілком слушною здається позиція Є. Г. Бобрешова з приводу того, що правозастосування займає важливе місце в загальному механізмі реалізації права в зв'язку із його особливостями, до яких можливо віднести державно-владний характер та індивідуально-правовий підхід до вирішення конкретних справ [2, с. 9]. Говорячи про правозастосування, зокрема правозастосовчі функції відповідних суб'єктів, необхідно відмітити те, що в науково-правових колах їх сутність у цілому розкривають однаково.

Так, Л. А. Ковальчук зауважує, що правозастосовча функція правоохоронних органів полягає в застосуванні норм у їхній діяльності [3, с. 46]. Авторський колектив підручника «Загальна теорія держави і права» зазначає, що правозастосовчу діяльність слід розглядати як правову форму діяльності уповноважених на те органів держави та посадових осіб щодо реалізації приписів норм матеріального права відносно конкретних життєвих випадків шляхом винесення індивідуально-конкретних рішень [4, с. 361]. Здійснивши семіотико-правовий аналіз правової реальності,

О. В. Павлишин дійшов висновків стосовно того, що правозастосування – це фактичне втілення знакової конструкції «застосування норм права» в системі правової діяльності, що відображає рівень соціальних відносин і практики суспільного життя [5, с. 170]. Є. Г. Бобрешов вважає, що під правозастосуванням необхідно розуміти юридично цілісну, активну, творчу сукупність дій з реалізації права, що здійснюється чітко регламентованими повноважними органами (посадовими особами) державної влади в рамках формально закріплених процедурно-процесуальних форм, що спрямована на оформлення, кваліфікування й вирішення конкретних життєвих випадків в суспільних правовідносинах, що підлягають регулюванню та віднесені законом до компетенції таких органів [2, с. 9-10].

Отже, аналіз наведених позицій свідчить про те, що правозастосовча функція ДКВС України являє собою процес здійснення даною інституцією, її структурними елементами, окремими посадовими особами діяльність, в результаті якої до конкретних правових ситуацій, що виникають у зв'язку із реалізацією політики в сфері виконання кримінальних покарань, застосовуються правові приписи, в результаті чого видається відповідний правозастосовчий акт. У цьому контексті вважаємо за необхідне навести позицію Л. А. Гарбовського, відповідно до якої немає жодного державного (і не тільки державного) органу, який би в своїй діяльності не застосовував правові норми, тобто не виконував правозастосовчі функції. Іншими словами, наголошує вчений, певні правозастосовчі функції виконують усі державні органи [6, с. 89]. Вищенаведену позицію слід підтримати, однак варто й акцентувати увагу на тому, що реалізація правозастосовчої функції відповідним суб'єктом буде мати свою специфіку, оскільки буде знаходити свій прояв у тих правовідносинах, у межах яких саме він діє. У досліджуваному випадку такі правовідносини відбуваються в зв'язку із здійсненням діяльності ДКВС України, що розглядається як об'єкт контролю.

Наступним напрямком діяльності ДКВС України, який обумовлений завданнями даної інституції, є реалізація правоохоронної функції. Так само, як і досліджувана вище правозастосовча функція, сутність правоохоронної функції будь-якого суб'єкта, в тому числі ДКВС України, не отримала своє законодавче визначення, про що також неодноразово наголошували вчені-правознавці. На таке положення справ, наприклад, звертає увагу Ю.О. Загуменна. При цьому сама вчена сутність цієї функції визначає як забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрямок діяльності держави, який об'єднує низку заходів (у тому числі примусових), заснованих на принципах справедливості й ефективності, спря-

мованих на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних і масових порушень законності та правопорядку [7, с. 41-42]. Такий підхід щодо розуміння сутності досліджуваної дефініції є доволі широким, оскільки поряд із основними елементами правоохоронної функції, учена намагається навести й додаткові. У такому разі, як цілком слушно підкреслює В. Б. Пчелін, використаний підхід до розуміння відповідної дефініції набуває формально-юридичний характер, а саме визначення стає занадто громіздким [8, с. 12]. А тому проаналізуємо ще декілька підходів учених-правознавців щодо сприйняття сутності досліджуваної дефініції.

Так, у порівняльно-правовому дослідженні сучасних правоохоронних органів О. В. Тюріна дійшла висновку стосовно того, що під час реалізації правоохоронної функції компетентні суб'єкти здійснюють правоохоронну діяльність, сутність якої вчена розкриває як певний різновид правозастосовчої діяльності, яка є однією із специфічних форм реалізації права та полягає в тому, що це одна із форм активної організаційно-владної діяльності компетентних органів, які діють від імені держави за її повноваженнями [9, с. 7-8]. Аналіз наведеного визначення свідчить про те, що в ньому відбувається певне змішування правозастосовчих і правоохоронних функцій. При цьому не вказується жодного напрямку реалізації вищенаведеної діяльності. Очевидно, що в якості основної мети застосування правоохоронної функції слід розглядати охорону прав. Зокрема, на цьому наголошує цілий ряд науковців.

Так, на думку авторів юридичної енциклопедії, правоохоронна функція – це система заходів, спрямованих на забезпечення виконання конституції, законів та інших нормативно-правових актів держави. Правоохоронна є засобом зміцнення законності та правопорядку, забезпечення конституційних прав громадян [10, с. 47]. І. В. Сажнева вважає, що правоохоронна функція являє собою напрямок діяльності держави, що виражає її сутність на даному історичному етапі, спрямований на вирішення основних завдань по забезпеченню охорони конституційного ладу, прав та свобод громадян, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин, і здійснюється у відповідних формах та особливими методами [11, с. 68].

Аналіз наведених позицій свідчить про те, що в межах реалізації правоохоронної функції здійснюється захист прав, свобод та інтересів особи, а також їх відновлення в разі порушення. При цьому такий напрямок є не основним, оскільки, як цілком слушно зауважують на сторінках фахової літератури, якби діяльність дер-

жави щодо правоохорони проявлялася тільки з моменту правопорушення або його виявлення й зводилася б лише до впливу на порушників, то її соціальна цінність була б значно меншою. Зміст і призначення правоохорони полягає, насамперед, у тім, щоб забезпечити перетворення вимог норм права в життя, не допускаючи їхнього порушення [12, с. 31; 13, с. 19]. Із чого слідує, що під правоохоронною функцією ДКВС України як об'єкту контролю слід розуміти врегульований нормативно-правовими актами напрямок діяльності ДКВС України, її складових елементів, окремих посадових осіб, в ході якого відповідно до поставлених перед даним суб'єктом завдань здійснюється охорона й захист прав, свобод та інтересів особи, відновлення їх в разі незаконного та необґрунтованого порушення.

Висновки. Отже, в якості загального напрямку діяльності ДКВС України як об'єкту контролю слід розглядати здійснення даним суб'єктом політики в сфері виконання кримінальних покарань шляхом реалізації правозастосовчих і правоохоронних функцій. Правозастосовча функція ДКВС України являє собою процес здійснення даною інституцією, її структурними елементами, окремими посадовими особами діяльність, в результаті якої до конкретних правових ситуацій, що виникають у зв'язку із реалізацією політики в сфері виконання кримінальних покарань, застосовуються правові приписи, в результаті чого видається відповідний правозастосовчий акт, а правоохоронна – врегульований нормативно-правовими актами напрямок діяльності, в ході якого відповідно до поставлених перед даним суб'єктом завдань здійснюється охорона й захист прав, свобод та інтересів особи, відновлення їх в разі незаконного та необґрунтованого порушення.

Література

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.
2. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2011. 20 с.
3. Ковальчук Л. А. Правове регулювання фінансового контролю, що здійснюється правоохоронними органами : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2010. 203 с.
4. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін. ; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
5. Павлишин О. В. Правозастосування та його ознаки в контексті семіотико-правового аналізу правової реальності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1 (13). С. 161–172.
6. Гарбовський Л. А. Процесуальне забезпечення конфіскації майна в кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Ірпінь, 2008. 202 с.
7. Загуменна Ю. О. Органи внутрішніх справ України як суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави : монографія / Юлія Олександрівна Загуменна; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Бандурки О. М. Харків, 2012.
8. Пчелін В. Б. Перегляд адміністративних актів органів внутрішніх справ : дис. ... кандидата юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2011. 190 с.
9. Тюріна О. В. Сучасні системи правоохоронних органів (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київ, 2001. 18 с.
10. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П С. К.: Вид-во «Юридична думка», 2003. 736 с.
11. Сажнев І. В. До питання щодо визначення поняття «правоохоронна функція держави». *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 2000. Вип. 4. С. 62–71.
12. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постановва Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 № 348. *Офіційний вісник України*. 2016. № 44. Ст. 1620.
13. Анікеєв Г. Б. Захисна функція юридичної допомоги в адміністративному процесі : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2012. 186 с.

Анотація

Усачов Є. І. Правозастосовчі та правоохоронні функції Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкту контролю. – Стаття.

У статті здійснено аналіз наукових і нормативно-правових джерел, що регламентують діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України. Визначено, що ефективність здійснення завдань Державної кримінально-виконавчої служби України залежить від налагодження дієвих механізмів контролю за її діяльністю. Висвітлено поняття та особливості реалізації правозастосовчих і правоохоронних функцій Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкту контролю.

Ключові слова: правозастосовча, правоохоронна, функція, Державна кримінально-виконавча служба України, об'єкт контролю.

Аннотация

Усачев Е. И. Правоприменительные и правоохранительные функции Государственной уголовно-исполнительной службы Украины как объекта контроля. – Статья.

В статье проведен анализ научных и нормативно-правовых источников, регламентирующих деятельность Государственной уголовно-исполнительной службы Украины. Определено, что эффективность осуществления задач Государственной уголовно-исполнительной службы Украины зависит от налаживания действенных механизмов контроля за его деятельностью. Освещены понятие и особенности реализации правоприменительных и правоохранительных функций Государственной уголовно-исполнительной службы Украины как объекта контроля.

Ключевые слова: правоприменительная, правоохранительная функция, Государственная уголовно-исполнительная служба Украины, объект контроля.

Summary

Usachev E. I. Enforceable and law enforcement functions of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine as an object of control. – Article.

In the article, it has been analyzed the scientific and normative legal sources regulating activity of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine. The concepts and features of implementation of enforceable and law enforcement functions of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine as an object of control has been determined. It was noted that as a general area of activity of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine as an object of control, the implementation of this policy subject in the sphere of execution of criminal penalties by the implementation of enforceable and law enforcement functions should be considered. The enforcement function

of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine is the process of implementation by this institution, its structural elements, individuals, activities, as a result of which legal provisions are applied to specific legal situations arising from the implementation of the policy in the sphere of execution of criminal penalties, whereby the relevant enforcement act is issued. The law enforcement function of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine is the direction of activity regulated by regulatory legal acts, in the course of which, in accordance with the tasks set before the subject shall guard and protect the rights, freedoms and interests of individuals, restore them in case of illegal and unjustified violations.

Key words: enforceable, law enforcement, function, State Criminal Enforcement Service of Ukraine, object of control.